

Этэ найхан номгоо эд хамта мандуулъя!

БУРЯАД ҮНЭН

1995
ОКТАБРЬ
6
Намарайдуца хүжигин
тахя
Һарын 13
ПЯТНИЦА
гарагай 6
№189 (19282)
Газетын сөн
хэлсээтэ.

1921 оной
декабриин 21-һээ
гарана

Бүгэдэ
арадай
газетэ

МИТИНГ БОЛОБО

1993 оной октябрь һарада "Сагаан байшан" бууджа халгаһанай ойдо хурсагдаһан митинг Россин Федерациин коммунист партия Буряадай партийна филиацийн үүсхэлээр Улаан-Үдүн гол май дээрэ боложо үнгэрбэ. Эндэ гол

түлэб коммунистууд, тэдэнэй тала баригшад суглараа.

Республикын ветерануудай советэй түрүүлэгшэ Мүнхэ-Жаргал Гармаев митинг нээгээд, Россин Федерациин Коммунист партиин Буряадай республиканска отделениин нэгэдэхи секретарь В.Б.Базаровта үгэ үгөө. Тэрэ иигэжэ хэлэһэн байна:

—Өөһэдүгөө демократууд гэжэ тоолодог зонхилхы бүлэг Россин Президент Б.Н.Ельцинэй хүтэлбэри доро Россин парламентын байрладаг Сагаан байшаниие ехэ буугаар бууджа, ороной түүхэдэ муухай хархис ябадалай хуудаһа нээһэн байна. Гүрэмнай панхаруутан халаха туйлдаа хүрэнхэй, Россин засаг барижа байдаг хүнүүд иимэ муухай ябадалай түлөө хэзээ нэгэтэ харюусаха ёһотой".

Тэрэнэй һүүлээр ветеранууд К.В.Кузнецов, В.И.Красиков, В.М.Хамаев, В.М.Медведев, Е.С.Божедомов, Л.И.Витольевская болон бусад үгэ хэлэжэ, Россин Президентые, Правительствон Түрүүлэгшэ Черномырдиние тушаалһаань буулаха эрилтэ табяа.

Митингдэ хабаадагшад резолюци баталан абаа. Коммунист партиин гэшүүн болоһон В.И.Красиковта, Д.М.Мальцевта партийна биледүүд барюулагдаба.

Манай корр.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: митингын үедэ.
М. ШАНТАКОВОЙ фото.

Россин Федерациин Президентын Зарлиг

БУРЯАД РЕСПУБЛИКАДА ГҮРЭНЭЙ УНИВЕРСИТЕТ БАЙГУУЛХА ТУХАЙ

Дэд мэргэжэлэй хуралсалай юрэнхы эрдэмэй зургаануудай ба тэдэнэй хэнэй мэдэлдэ багтай байлгыг гуримшуулаха, мүн үргэн эрдэм эрхлэлтэй мэргэжэлтэдэй талаар Буряад Республикаын эрилтэ хэрэгжэмжэнүүдые хангаха хуралготойгоор иигэжэ тогтооноб:

1. Буряад Республика (Улаан-Үдэдэ) Гүрэнэй университет байгуулаха тухай Россин Федерациин Правительствоар дэмжэгдэһэн Буряад Республикаын Президентын, Правительствон Түрүүлэгшын дурадхалыг хайшаан абаха.
2. Россин Федерациин Правительство:

Буряад Республикада Гүрэнэй университет байгуулаха, тэрэндэ мүнгэ һомолхо асуудалнуудые шийдэхэ;

Тус университетые байгуулгын үндэһэ һуури болохо хуралсалай эмхи зургаануудые тодорхойлохо ёһотой.

3. Гар табигдаһанһаа хойшо тус Зарлиг хүсэндөө орохо.

Россин Федерациин Президент **Б.ЕЛЬЦИН**.
Москва, Кремль.
1995 оной сентябриин 30.

ХҮНДЭТЭ УНШАГШАД!

1996 оной түрүүшын хахад жэдэ манай һониние абаха талаар захил үргэлжэлһөөр. Тиихэдэ байгша оной декабриин 1 болотор манай редакциин тогтоон һонинийнай сэн 50 процент хүнгэлэлтэй байха юм. Харин хэлхэе холбооной хангалгын түлөө сэнгэй 10 процентын хүнгэлэлтэ байгша оной ноябриин 1 болотор хүсэндөө байха. Эдэ хүнгэлэлтэнүүд 6 һараар захил хэхэдэ хэрэглэгдэнэ гээд онсолоё.

Уншагшадта һонинийнгоо сэнгүүдые дахинаа һануулаа.
Октябриин 1-һээ ноябриин 1 болотор

	1 һараар	3 һараар	6 һараар
Хотодо			
Һониний сэн	2.840	8.520	17.040
Хэлхэе холбооной	5.150	15.440	30.880
Бүхыдөө:	7.990	23.960	47.920
Пенсионернүүдтэ, үлбэр зондо, олон хүүгэдтэйшүүдэ			
Һониний сэн	1.580	4.740	9.480
Хэлхэе холбооной	5.150	15.440	30.880
Бүхыдөө:	6.730	20.180	40.360
Хүдөөдэ			
Һониний сэн	1.580	4.740	9.480
Хэлхэе холбооной	5.350	16.050	32.070
Бүхыдөө:	6.930	20.790	41.550

Үшөө мэдэсэхэдэ, манай редакциин бэшгэй таһагта ерээд, 15.000 түхэригөөр һонинийемнай захил хээд, өөһэдөө абадаг байхада болохо.Түрэл һониниоо захиһаа шамдагты, хүндэтэ уншагшад!

РЕДКОЛЛЕГИ.

АЖАБАЙДАЛТАЙМ НЯГТА ХОЛБООТОЙ

Би гушаад жэлнүүдэй туршада таһалгаряагүй "Буряад үнэн" абажа уншаһаарби. Газетын номернуудые заншалта болгожо, минии дадаһан "Толи", "Буян", "Хонхо" мэтын тусхайта хуудаһануудта үлгэр онтохонууд, дуунууд, дурсалганууд ходо толилогдожо байдаг. Түрэл газетэгүйгөөр би ажабайдалаа мэдэрнэгүйб. Манай Михайловка тосхондо зууһаа үлүү үрхэтэ айлууд һуугаад, орьдоол 3-4 хүн түрэл газетэеэ бэшүүлдэг. Урмаа хухархаар даа.

Хойто жэлэй захилгын хүдэлмэри мүнөө ехэ хүшэр үедэ үнгэржэ байна. Мүнөө жэл ургаса хуряалага ехэ хүшэрөөр үнгэрбэ. Байдалнай улам ороё

болоһоор. Депутатууд болоод, томо портфель бариха дуратайшуул ээжжээтэ һунгалтын урдахи шаг шууяатай идхалгын хүдэлмэри ябуулжа эхилбэ хаш. Тэдэнэйдуца түрэл арадайнгаа соёл болбосорол тухай бодото дээрээ бодомжолһон, ерээдүй тухайгаа үнэхөөр һаналсажа, оролдожо байһан хүнүүд байха гү? Иимэ хүнүүд байгаа һаа, эртэнһээ энээн тухайгаа бодожо, газетын захилга мэтые яагаа һаа хүнгэрүүлхэ, хэһэгыень доошолуулахагүйн түлөө оролдохо зэргэтэй гээд һанагдана.

Ц. НАЙДАНОВ.
Захаминай аймаг.

БАГШАНАРТАА ХАНДАНАБ

"Буряад үнэн" газетэ жэл бүри захижа абадагби. Мүнөө сагта эдэб газетэ, журналнуудта захил хэхэн ороё болонхой. Гэбэшье нэн түрүүн буряад хүн бүхэн түрэл хэлэн дээрээ гарадаг һониниоо захиһын түлөө али болоһоор оролдохо зэргэтэй.

Багша бүхэн түрэл газетэдэ захил хэхэ ёһотой гэжэ һананаб.

Манай аймагта урдань хургуулиин багшанар газетэдэ эгээл олоор захил хэдэг бэлэй, теэд мүнөө багшанарай материальна байдал мууджа, хүн бүхэн захил хэхэ аргагүй болонхой. Гэбэшье, нэгэ аргаяа оложо шадаа һаа, түрэл газетэеэ захижа бэшүүлээл даа гэжэ аймагайнгаа багшанарта хандаха байнаб.

Д. ЦЫРЕНЖАПОВА,
Захаминай аймагай Бортын
найман жэлэй хургуулиин багша.

БҮРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ХУУЛИ

"БҮРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ДЕПУТАДУУДАЙ ҮНГЭЛТЭ ТУХАЙ" БҮРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ХУУЛИДА ХУБИЛАЛТАНУУДЫЕ БОЛОН НЭМЭЛТЭНҮҮДЫЕ ОРУУЛХА ТУХАЙ

СТАТЬЯ 1. "Буряад Республикын Арадай Хуралай депутатуудай хунгалта тухай" Буряад Республикын Хуулида иимэ нэмэлтэнүүдые болон хубилалтануудые оруулха:

1.11-дэхи статьяе шэнээр иигээд бэшэхэ:

"Статья 11. хунгуулин комиссинуудай түхэл янзанууд.

Буряад Республикын Арадай Хуралай депутатуудай хунгалта эмхидхэхын ба үнгэргэхын тулада хунгуулин иимэ комиссинууд эмхидхэгдэдэг:

Буряад Республикын хунгуулин комисси; территориальна (хотын, районой, аймагай) хунгуулин комиссинууд;

окружной хунгуулин комиссинууд;

участково хунгуулин комиссинууд.

2. 12-дохи статьяе шэнээр иигээд бэшэхэ:

"Статья 12. Буряад Республикын Арадай Хуралай депутатуудай хунгалта үнгэргэхэ Буряад Республикын хунгуулин комисси бүридхэлгын гурум.

"Буряад Республикын хунгуулин комисси тухай" Буряад Республикын Хуули соо хараалагдантай тааралдуулан, Буряад Республикын хунгуулин комисси бүридхэгдэдэг, эрхэ түлөөлэлгэнүүдээ бээлүүдэг".

Тус Хуулида 12.1-дэхи статьяда нэмэжэ оруулха:

"Статья 12.1. Буряад Республикын Арадай Хуралай депутатуудай хунгалта үнгэргэхэ талаар территориальна (хотын, районой, аймагай) хунгуулин комиссинуудые бүридхэлгын гурум.

хунгалтануудай үдэр болотор 70 хоногхоо хожом бэшэ территориальна (хотын, районой, аймагай) хунгуулин комисси; нютагай өөһэдэгөө хүтэлбэрлгын хунгалтамал зургаанаар 5-9 гэшүүдтэйгээр бии болгогдодог. Комиссин гэшүүд нюусаар дуугаа үгэжэ, өөһэдынгөө дундаһаа комиссингаа түрүүлэгшые, тэрэнэй орлогшые, секретариие хунгадаг.

Нютагай өөһэдэгөө хүтэлбэрлгын хунгалтамал зургаанай территориальна (хотын, районой, аймагай) хунгуулин комиссин бүридэлье тодоруулаагүй байгаа хаань гү, али энэ нютагта хунгалтамал зургаанай үгы байгаа хаань, территориальна (хотын, районой, аймагай) хунгуулин комисси Буряад Республикын хунгуулин комисси бүридхэн бии болгодог".

3. 14-дэхи статьяе шэнээр иигээд бэшэхэ:

"Статья 14. Буряад Республикын Арадай Хуралай депутатуудай хунгалта үнгэргэхэ участково хунгуулин комиссинуудые бүридхэлгын гурум.

хунгалтануудай эхилтэр 45 хоногхоо хожом бэшэ, нютагай өөһэдэгөө хүтэлбэрлгын хунгалтамал зургаанууд ниитын нэгдэлгэнүүдэй, ажалладаг, хурадаг, ажаһуудаг газартань үнгэргэгдэн эрхэтэдэй суглаануудай дурадхалуудые хараада абажа, 5-10 гэшүүдтэйгээр участково хунгуулин комиссинуудые бии болгодог. хунгалтамал зургаанай үгы байгаа хаань, тус-тус территориальна (хотын, районой, аймагай) комиссинуудай шийдхэбэрээр участково комиссинуудай бүридэл баталагдадаг.

Участково хунгуулин комиссинуудай гэшүүдэй түрүүшын заседани дээрэ участково хунгуулин комиссин түрүүлэгшэ, түрүүлэгшын орлогшо, секретарь нюусаар дуугаа үгэлгын гуримаар хунгадаг.

Бүридхэлдэ абтаһан округойнгоо участково хунгуулин комиссида депутатта кандидат бүхэн зүбшэхы дуутай түлөөлэгшээ оруулха эрхэтэй байдаг.

Дуугаа үгэлгын эхинһээ дуугаа үгэлгын дүнгүүд тухай документнүүдые бэшэжэ, баталжа дүүргэтэр дуугаа үгэлгын боложо байһан танхим соо байха эрхэтэй нэгэ түлөөлэгшээ депутатта кандидат хунгалтын үдэр томилхо эрхэтэй байдаг".

4. Тус Хуулида 15.1-дэхи иимэ удхатай статья нэмэжэ оруулха:

"Статья 15.1. Буряад Республикын Арадай Хуралай депутатуудай хунгалта үнгэргэхэ талаар территориальна (хотын, районой, аймагай) хунгуулин комиссинуудай эрхэ түлөөлэлгэнүүд.

Тус Хуулин 14-дэхи статьягай нэгэдэхи хуби соо заагдантай тааралдуулан, территориальна (хотын, районой, аймагай) хунгуулин комисси участково хунгуулин комиссин бүридэл баталдаг, эрхэтэдэй хунгаха эрхээ хэрэглэжэ байһанайн хойноһоо хиналта хэдэг".

5. 16-дахи статьяда иимэ удхатай хоёрдохи хуби нэмэри болгон оруулха:

"Тус округоор дэбжүүлэгдэн депутатуудай хунгалтын дүнгүүдэй тусхайгаар толилогдоһоной удаа окружной хунгуулин комиссин эрхэ түлөөлэлгэнүүдэй болзор түгэсэдэг".

6. 17-дохи статьяда иимэ удхатай хоёрдохи хуби нэмэри болгон оруулха:

"Буряад Республикын Арадай Хуралай хунгалтын дүнгүүдэй тусхайгаар толилогдоһоной удаа участково хунгуулин комиссин эрхэ түлөөлэлгэнүүдэй болзор түгэсэдэг".

7. 18-дахи статьяда иимэ удхатай хоёрдохи, гурбадахи, дүрбэдэхи болон табадахи хубинуудые нэмэлтэ болгон оруулха:

"Арадай Хуралай депутатта кандидатууд, тэдэнэрэй этигэмжэтэ нюурнууд, наһанайн нүхэд, дүтын түрэл гарал, тэдэнэй сэхэ ударидалга доро ажаллажа байһан зон хунгуулин комиссинуудай бүридэлдэ оруулагдадаггүй.

Болзоройнгоо дууһаагүй байхада, хунгуулин комиссин шийдхэхы дуутай гэшүүн хунгуулин комиссин гэшүүнэй уялгануудһаа өөрыень томилһон зургаанай шийдхэбэрээр иимэ ушарнуудта сүлөөлэгдэдэг:

1). Эрхэ түлөөлэлгэнүүдһээ арсаһан тухай бэшэмэл мэдүүлгэ комиссин гэшүүнэй барья хаань;

2). Комиссин гэшүүнэй Буряад Республикын эрхэтэн бэшэ болоо хаань;

3). Комиссин гэшүүндэ хабаатай сүүдэй гэмнэһэн шийдхэбэрийн хуулига хүсэндөө ороо хаань;

4) Комиссин гэшүүн өөрөө бээ даажа шадахагүй, хизарлалтаттайгаар дааха аргатай, хураггүйгөөр үгы болонхой гү, али наһа баранхай гэхэн сүүдэй шийдхэбэрийн хуулига хүсэндөө ороо хаань.

хунгуулин комиссин шийдхэхы дуутай гэшүүн хунгалта үнгэргэлгын бүхы болзор соо тус-тус прокуророй зүбшөөлгүйгөөр уоловно харюусалгада хабаадуулагдадаггүй гү, али сүүдэй гуримаар үтэдэг захиргаанай хэлхээлдэ хүртэдэггүй.

хунгуулин комиссин шийдхэхы дуутай гэшүүниие эрхэ түлөөлэлгэнүүдэй хүсэндөө байһан болзор соо захиргаанай (ажал үгэгшын) эдэбхи үүсхэлээр ажалһаань гаргадаггүй гү, али өөрынь зүбшөөлгүйгөөр ондоо ажалда оруулагдаггүй".

Тус статьягай хоёрдохи, гурбадахи хубинуудые туд тудтань зургаадахи болон долоодохи гээд тоолохо.

8.19-дэхи статьяе шэнээр иигэжэ бэшэхэ:

"Статья 19. хунгуулин комиссин ажал ябуулга. хунгуулин комиссин ажал ябуулга олоной хабаадалгатайгаар бээлүүлэгдэдэг.

хунгуулин комиссин шийдхэхы дуутай гэшүүдэй олонхиин байгаа хаань, хунгуулин комиссин заседани хуулига гэжэ тоологдодог.

хунгуулин комиссин түрүүлэгшые, түрүүлэгшынгээ орлогшые, секретариие хунгалта, депутатта кандидатые бүридэлдэ абалга, кандидатуудые бүридэлдэ абалгые болуудга, дуугаа үгэлгын дүнгүүд гү, али хунгалтануудай дүнгүүдые баталага, хунгалтануудые болоогүй гээд гү, али бодото бэшэ гээд тоололо, хунгалтануудые бэлдэлгые болон үнгэргэлгые мүнгөөр хангалта тухай асуудалнуудар шийдхэбэрийнүүд комиссин шийдхэхы дуутай гэшүүдэй олонхиин дуугаар хунгуулин комиссинуудай заседани дээрэ баталагдан абтадаг.

хунгуулин комиссин заседанида ерээд байһан шийдхэхы дуутай гэшүүдэй олонхиин дуугаар хунгуулин комиссин бусад асуудалнуудар шийдхэбэрийнүүдын баталагдадаг.

хунгуулин комиссин шийдхэбэрийнүүдээ абаһадань, дэмжэһэн, буруушаһан дуунуудай адли байшоо хаань, хунгуулин комиссин түрүүлэгшын дуун шийдхэхы байдаг.

хунгуулин комиссин баталан абаһан шийдхэбэрийе буруушаһан комиссин гэшүүд онсо ханамжатай байһан тухайгаа мэдүүлгэ бэшээд барууддаг, хунгуулин комиссин түрүүлэгшэ дээдэ зиндаагай хунгуулин комиссида тэрэн тухайн гурбан үдэрэй турша соо, хунгалта хүрэтэр гурбан хоногой үлөөд байгаа хаань, саг дары дуулагдаг.

Федеральна болон Буряад Республикын хуулинуудта харна гү, али эрхэ түлөөлэлгэнүүдээ хэтэрүүлэн эхэ

болгожо абтаһан хунгуулин комиссин шийдхэбэрийнүүд дээрэ зиндаагай комиссар гү, али сүүдээр болуулагдадаг.

Эрхэ түлөөлэлгэнүүдэй хэмжээн соо баталагдан абтаһан хунгуулин комиссин шийдхэбэрийнүүд гүрэнэй засагай болон нютагай өөһэдэгөө хүтэлбэрлгын зургаанууд, министрствэнүүд болон республикын албан зургаанууд, мүн доодо зиндаагай хунгуулин комиссинууд заабол бээлүүдэдэг.

Депутатта кандидатууд болон тэдэнэй этигэмжэтэ нюурнууд, хунгуулин нэгэдэлнүүд болон хамтаралнуудай тусхай түлөөлэгшэд, олон мэдээсэлнүүдые дэлгэрүүлэн тараадаг хэрэгсэлнүүд түлөөлэгшэд хунгуулин комиссинуудай заседанинуудта хабаадалсаха эрхэтэй байдаг".

9.21-дэхи статья соо:

- 21-дэхи статьягай гаршагые шэнээр иигэжэ бэшэхэ: "Дэбжүүлэгдэн депутатта кандидатууд дэмжэн гар табилга суглуулга болон тэдэнэй бүридхэлдэ абалга."

- гурбадахи хубиен шэнээр иигэжэ бэшэхэ: "Депутатта кандидатые бүридхэлдэ абхуулига тулада хунгалтын үдэрһөө 27 хоногхоо хожом болон хунгалта үгэлгын бүхы болзор соо хунгуулин нэгэдэлэй гү, али бүлэг хунгалта депутатта кандидатые дэбжүүлхэ тухай шийдхэбэрийн хунгуулин тус округоор дэбжүүлэгдэхэ зүбшөөн үгэхэн депутатта кандидатай мэдүүлгые, депутатта кандидат тухай мэдээнүүдые (фамили, нэрэ, түрэнэй үдэр, жэл, ажалладаг газарын, эзэ тушаалын (хэдэг ажал), ажаһуудаг газар, хунгуулин ямар нэгэ нэгэдэлдэ кандидатай хабаатай байһан мүн политическэ партида, бүлэг хунгалта хабаатай байһан тухайн хунгуулин нэгэдэлэй хунгалта үгэлгын бүлэгэй түлөөлэгшэд, үгышые депутатта кандидат өөрөө окружной хунгуулин комиссида тушаадаг";

- тус статьяда иимэ удхатай дүрбэдэхи хуби нэмэри

"Гар табилгатай хунгалтанууд шэдэгдэ дутаарлагдаа, хунгуулин комиссида тушаагдаһан табилгатай хунгалтануудые тушаажа абаһада, түр түлөөлэгшэд гү, али кандидата өөртөн хунгалтанууд абаһан тухай гар табилгатай бэшэмэл үнэмжэ барууддаг, хунгалтануудын хунгуулин комиссин тамгаар баталадаг. Гар табилгын хунгалтануудые бусад документнүүдые хунгуулин комиссида шадгахадань, тус-тус хунгуулин нэгэдэлнүүдэй түр түлөөлэгшэд, мүн депутатта кандидатууд болодог";

- дүрбэдэхи, табадахи хубинуудые туд-тудань табадахи, зургаадахи хубинууд гээд тоолохо.

10. 32-дохи статьягай зургаадахи хубиен шийдхэ бэшэхэ:

"хунгуулин бюллетениин баруун талын дүгэлгэнүүд участково хунгуулин комиссин гэшүүдэй гар табилгадаг, участково хунгуулин комиссин тамгаар баталагдадаг".

11. 33-дахи статья соо:

Нэгэдэхи хубиен шэнээр иигэжэ бэшэхэ:

"хунгалтын үдэр 8-һаа 22 саг болотор дуугаа үгэлгын гэшүүдэдэг".

Нэмэлтэ болгон, юһэдэхи, арбадахи, арбан нэгэдэхи хубинуудые оруулха:

"хунгалтадаһаа оронон мэдүүлгэнүүдэй тоо хэрэглэгдэн бюллетенинүүдэй тоо амьараа акт тэмдэглэгдэдэг. Гадна дуугаа үгэлгын боложо газарһаа ондоо тээ хунгалтын дуугаа үгэхэн хунгалтадаһаа список соо тэмдэглэл хэгдэдэг. Хэрэ болоходонь абаад ябадаг хайрсаг хунгалтануудые тоололгын захалтар нэгэдэдэггүй.

хунгуулингаа бюллетень соо буруу тэмдэглэл хэдаа, хунгуулин бюллетень үгэхэн хунгуулин комиссин гэшүүдтэ хандажа, хунгуулин бюллетень үгэхэ гуйлтаттайгаар хунгалта хунгуулин комиссин гэшүүд хунгалтадаһаа хунгуулин шэнэ бюллетень үгөөд, хунгалтадаһаа список соо хунгалтанууд тусхай тэмдэглэл хэдэг. хунгуулин бюллетень тэмдэглэгдэн бюллетень бодото бэшэ тоологдодог, энээн тухай акт табилгадаг.

Участково хунгуулин комиссинууда дуу үгэлгэ үнгэргэлгын, хунгагшадай дуунуудые тоололгын болон дуугаа үгэлгын дүнгүүд тухай протокол табилгын үедэ кандидадуудай, хунгуулин нэгэдэлнүүдэй, хамтаралнуудай адаглагшад, кандидадуудай этигэмжэтэ нюурнууд, хари оронуудай (уласхоорондын) адаглагшад, мүн олондо мэдээсэлнүүдые тараадаг хэрэгсэлнүүдэй түлөөлэгшэд байлсадаг;

Юбэдэхи, арбадахи хубинуудые туд-тудтань арбан хоёрдохи, арбан гурбадахи гээд тоолохо.

12. 34-дэхи статьягай хоёрдохи-долоодохи хубинуудые шэнээр иигэжэ бэшэхэ:

"Хунгагшадай дуунуудые тоололго хунгалтын дүнгүүдэй тодортор забхарлалтагүгөөр хунгуулин комиссийн шийдхэхы дуутай гэшүүдэй хабаадалгатайгаар үнгэргэгдэдэг. Участково хунгуулин комиссийн бүхы гэшүүдтэ болон адаглагшадта, тэрэ тоодо хариин оронуудай (уласхоорондын) адаглагшадта дуунуудые тоололгын болохоёо байхан тухай заабол дуулгагдадаг.

Хунгуулин хайрсагуудые тайлахынгаа урда тээ кандидадуудай, хунгуулин нэгэдэлнүүдэй болон хамтаралнуудай адаглагшадай, хунгуулин комиссийн байра соо хариин оронуудай (уласхоорондын) адаглагшадай байхадань, хунгуулин комиссийн гэшүүд хэрэглэгдээгүй хунгуулин бюлетьнүүдые тоолодо, хэды байхан тухайн соносхоод, тэдээнине бодото бэшэ гээд тоолодог, дуугаа үгэлгын дүнгүүд тухай протокол соо оруудаг.

Дуугаа үгэлгын хайрсагуудай пломбо болон тамгануудай бүтэн байханиень лаблан шалгаад, комиссийн түрүүлэгшэ абаад ябадаг хайрсагуудые түрүүн, удаань стационарна хайрсагуудые задалан тайладаг. Хунгуулин бюлетьнүүдые тоололго нэмэ гуримаар бэелүүлэгдэдэг:

нэн түрүүн абаад ябадаг хайрсагууд соо байхан хунгуулин бюлетьнүүд тоологдодог. Дуугаа үгэлгын газарһаа ондоо тээ дуугаа үгэхэмни гэхэн бэшэмэл мэдүүлгэнүүдэй тоохоо энэнь олон байха гүгүи. Абаад ябадаг хайрсагууд соо мэдүүлгэнүүдхээ болон бюлетьнүүдэй олодо хаань, досоонь байхан бүхы бюлетьнүүд участково хунгуулин комиссиар бодото бэшэ гээд тоологдодог. Дуугаа үгэлгын газарһаа ондоо тээ хунгалта үнгэргэлгэ хангаха уялгатай участково хунгуулин комиссийн гэшүүдэй нэрэнүүдые заалгатайгаар акт табигдажа, дуу үгэлгын дүнгүүд тухай протоколдо хабсаргагдадаг. Хунгагшадай дуунуудые тоололгын үедэ бодото бэшэ болон түхэл маягаараа ондоо гэхэ гү, али ондоо зоной барлахан, үгышые хаа, хунгуулин комиссийн баталаагүй бюлетьнүүд нэн түрүүн ялгагдадаг. Хунгагшын ямар ханамжатай байхание тодорүүлхын аргагүй бюлетьнүүд мүн лэ бодото бэшэ гэжэ тоологдодог. Онсолхоодо, ямаршые тэмдэгтэй (тэмдэгүүдэй) нэрэ дүрбэлжэнһөө олон тээ гэхэ гү, али нэгэн сооньшые табигдаагүй байгаа хаань, бодото бэшэ гэгдэдэг.

Хунгуулин бюлетьниие бодото бэшэ гээд тоололгон шийдхэбэри участково хунгуулин комисси абахадаа, бюлетьниин ара талада энээн тухайгаа тэмдэглэл хэдэг. Бодото бэшэ гээд тоологдогон хунгуулин бюлетьнүүд хунгуулин бусад бюлетьнүүдхээ амяараа багсалагдадаг. Дуугаа үгэлгэдэ хабаадагшадай тоо тодорүүлхадаа, гол бюлетьнүүдхээ ондоонуудын тоологдодоггүй. Хунгагшадай гол болон нэмэри списогүүдтэ, хайрсаг сооһоо гаргагдахан бюлетьнүүдтэ үндэһэлэн, участково хунгуулин комисси иимэ юмэ тодорудаг:

- хунгуулин участогтахи хунгагшадай юрэнхы тоо;
- хунгуулин комиссийн абахан хунгуулин бюлетьнүүдэй тоо;
- хунгалтын үдэр хунгуулин участогта хунгагшадта үгтэһэн бюлетьнүүдэй тоо;
- болзорһоо урид дуугаа үгэхэн хунгагшадта үгтэһэн хунгуулин бюлетьнүүдэй тоо;
- дуугаа үгэдэг газарһаа ондоо тээ дуугаа үгэхэн хунгагшадта үгтэһэн хунгуулин бюлетьнүүдэй тоо;
- бодото бэшэ гээд тоологдогон хунгуулин бюлетьнүүдэй тоо;
- дуугаа үгэлгын газарта байхан стационарна хунгуулин хайрсагууд соо байхан хунгуулин

бюлетьнүүдэй (түхэл янзаараа ондоо бюлетьнүүдхээ гадна) тоо;

- абаад ябадаг хунгуулин хайрсагууд соохи хунгуулин бюлетьнүүдэй (түхэл янзаараа ондоо бюлетьнүүдхээ гадна) тоо;

- бодото гээд тоологдогон хунгуулин бюлетьнүүдэй тоо;

- бодото бэшэ гээд тоологдогон хунгуулин бюлетьнүүдэй тоо (тэрэ тоодо ямаршые тэмдэглэлнүүдгүй хунгуулин бюлетьнүүдэй тоо амяараа заагдаха ёһотой);

- фамили, нэрэ, обогын тон адли байгаа хаань, хунгуулин бюлетьн соо оруулагдахан кандидадууд тухай бусад мэдээнүүд;

- кандидат бүхэнэй түлөө үгтэһэн дуунуудай тоо;

- кандидат бүхэниие буруушаан үгтэһэн дуунуудай тоо.

Участково хунгуулин комиссийн бүхы гэшүүдэй, адаглагшадай, кандидадуудай этигэмжэтэ нюурнуудай байхада, гурбан хэһэгээр дуугаа үгэлгын дүнгүүдэй протокол табигдадаг, участково хунгуулин комиссийн дуунуудые тоололгын үедэ байхан бүхы гэшүүд гараа табидаг, тус протокол бүхыдэнь гү, али зарим хубинуудыень буруушаахан байгаа хаа, өөрынгөө онсо ханамжа тухай бэшээд, протоколдо хабсаргадаг, энээн тухай протокол соо тусхай тэмдэглэл хэгдэдэг.

Дуугаа үгэлгын дүнгүүдэй протокол табихадаа, тэрээнине карандашаар бэшэжэ болодоггүй, ямар нэгэ забхаринуудые орулдаггүй.

Участково хунгуулин комиссийн протокол соо алдуунуудые, тааралдаагүй юумэнүүдые элирүүлэхэдээ, тон зүб байханиень һэжэглэн харахадаа, дээдэ зиндаагай хунгуулин комисси хунгагшадай дуунуудые тус тус участково хунгуулин комиссида дахинаа тоолохо тухай шийдхэбэри абадаг, энэ ажал ябуулгын үедэ дээдэ зиндаагай хунгуулин комиссийн гэшүүн (гэшүүд) байлсадаг. Участково хунгуулин комиссийн протоколой нэгэдэхи хэһэгтэ тус Хуули хазагайруулан тухай гомдолнуудые, мэдүүлгэнүүдые, эдээнээр абтахан шийдхэбэринүүдые хабсарган, окружной хунгуулин комиссида саг дары эльгээгдэдэг.

Протоколой хоёрдохи хэһэгүүд тэдээндэ хабсаргагдахан иимэ зүйлнүүдтэйгээр:

- мэдүүлгэнүүдэй (гомдолнуудай) баталагдахан копинуудтайгаар, тэдээнээр абтахан шийдхэбэринүүдтэйгээр;

- ласадагдахан хунгуулин бюлетьнүүдтэйгээр;

- участково хунгуулин комиссийн шийдхэхы дуутай гэшүүдэй списогүүдтэйгээр;

- хунгагшадай дуунуудые тоолохо үедэ байлсахан адаглагшадай, олондо мэдээсэлнүүдые тараадаг хэрэгсэлнүүдэй түлөөлэгшэдэй списогүүдтэйгээр бүхы хүдэлмэрийн түгэсэтэр участково хунгуулин комиссийн секретарьта хадагалагдажа байдаг.

Кандидадуудай этигэмжэтэ нюурнуудай, адаглагшадай, участково хунгуулин комиссийн зүбшэхы дуутай гэшүүдэй, олондо мэдээсэлнүүдые дэлгэрүүлэн тараадаг хэрэгсэлнүүдэй түлөөлэгшэдэй танилсахын тулада протоколой гурбадахи хэһэг үгтэдэг".

13.35-дахи статьяе шэнээр иигээд бэшэхэ:

"Статья 35. Округ соо үнгэргэгдэһэн хунгалтануудай дүнгүүдые тодорхойлолго.

Участково хунгуулин комиссинуудай протоколнуудта үндэһэлэн, хунгуулин округ соо үнгэргэгдэһэн хунгалтын дүнгүүд тухай протокол окружной хунгуулин комисси табихадаа, иимэ мэдээнүүдые тэрээн соогоо орулдаг:

- округ соохи участково хунгуулин комиссинуудай тоо;

- дуугаа үгэлгын дүнгүүдэй протоколнуудые тушаахан участково хунгуулин комиссинуудай тоо;

- хунгуулин округ соо бүхыдөө хунгагшадай списогүүдтэ оруулагдахан хунгагшадай тоо;

- хунгалтын болоһон үдэр хунгуулин участогта хунгагшадта үгтэһэн хунгуулин бюлетьнүүдэй тоо;

- болзорһоо урид дуугаа үгэхэн хунгагшадта үгтэһэн хунгуулин бюлетьнүүдэй тоо;

- дуугаа үгэлгын газарһаа ондоо тээ хунгаган хунгагшадта үгтэһэн хунгуулин бюлетьнүүдэй тоо;

- бодото бэшэ гээд тоологдогон хунгуулин бюлетьнүүдэй тоо;

- дуугаа үгэлгын газарта табигдахан хунгуулин хайрсаг соо байхан хунгуулин бюлетьнүүдэй (түхэл янзаараа ондоо бюлетьнүүдхээ гадна) тоо;

- абаад ябадаг хунгуулин хайрсагууд соо байхан хунгуулин бюлетьнүүдэй (түхэл янзаараа ондоо бюлетьнүүдхээ гадна) тоо;

- хунгуулин бодото бюлетьнүүдэй тоо;

- бодото бэшэ гээд тоологдогон хунгуулин

бюлетьнүүдэй юрэнхы тоо (ямаршые тэмдэглэлгүй хунгуулин бюлетьнүүдэй тоо амяараа бэшэгдэдэг);

- хунгуулин бюлетьнүүдтэ оруулагдахан кандидадуудай фамили, нэрэ, обог болон хүн бүхэнэйнь түлөө үгтэһэн дуунуудай тоо;

- бүхы кандидадуудые буруушаажа үгэхэн хунгагшадай дуунуудай тоо.

Протокол соо оруулагдахан мэдээнүүдтэ үндэһэлэн, иимэ шийдхэбэринүүдые комисси абадаг;

- дуугаа үгэлгэдэ хабаадалсахан хунгагшадай хахадһаа олонхиин дуу абахан кандидадые тус хунгуулин округоор хунгагдаа гээд мэдэрэлгэ;

- хунгуулин округ соо бүхыдөө список соо оруулагдахан хунгагшадай 50 процентһээ үсөөнэйнь дуугаа үгэлгэдэ хабаадалсаа хаань гү, али дуугаа үгэлгэдэ хабаадалсагшадай хахадһаа олонхиин дууе нэгэшье кандидадай абажа шадаагүй хаань, хунгуулин тус округто хунгалта болоогүй гээд мэдэрэлгэ.

Окружной хунгуулин комиссийн протоколнууд гурбан хэһэгтэйгээр табигдаад, заседанида хабаадалсажа байхан хунгуулин комиссийн бүхы гэшүүдэй гар табигдадаг.

Участково хунгуулин бүхы комиссинуудай протоколнуудай дүүрэн мэдээнүүдые оруулан суглуулагдамал таблица хунгуулин округто үнгэргэгдэһэн хунгалтын протоколнуудта хабсаргагдадаг.

Тус протоколнуудые бүхыдэнь гү, али зарим хубинуудыень буруушаахан окружной хунгуулин комиссийн гэшүүнэй онсо ханамжа протоколнуудта хабсаргагдаад, протоколнууд соо энээн тухай таараха тэмдэглэл хэгдэдэг. Буряад Республикын хунгуулин комиссида протоколнуудай нэгэдэхи хэһэгүүд эльгээгдэдэг.

Окружной хунгуулин комиссида ороһон тус Хуули хазагайруулан тухай гомдолнууд (мэдүүлгэнүүд) болон тэдээнээр абтахан шийдхэбэринүүд протоколнуудай нэгэдэхи хэһэгүүдтэ хабсаргагдадаг. Гомдолнуудай (мэдүүлгэнүүдэй) баталагдахан копинууд болон окружной хунгуулин комиссийн шийдхэбэринүүд протоколнуудай хоёрдохи хэһэгтэ хабсаргагдадаг.

Дуугаа үгэлгын дүнгүүдые тодорүүлгын болон протоколнуудые табилгын үедэ байлсахан окружной хунгуулин комиссийн зүбшөөхы дуутай гэшүүдэй, кандидадуудай, хунгуулин нэгэдэлнүүдэй, хамтаралнуудай, хариин оронуудай (уласхоорондын) адаглагшадай, олондо мэдээсэлнүүдые дэлгэрүүлэн тараадаг хэрэгсэлнүүдэй түлөөлэгшэдэй списогтэйгээр протоколнуудай хоёрдохи хэһэгүүд бүхы хүдэлмэрийн түгэсэтэр окружной хунгуулин комиссийн секретарь хадагалжа байдаг.

Кандидадуудай этигэмжэтэ нюурнуудай, хунгуулин нэгэдэлнүүдэй, хамтаралнуудай адаглагшадай, окружной хунгуулин комиссинуудай зүбшөөхы дуутай гэшүүдэй, олондо мэдээсэлнүүдые дэлгэрүүлэн тараадаг хэрэгсэлнүүдэй түлөөлэгшэдэй танилсуулхын тулада протоколнуудай гурбадахи хэһэгүүд суглуулагдамал таблицатайгаар үгтэдэг.

Окружной хунгуулин комиссийн протоколнууд соо алдуунуудые, тааралдаагүй юумэнүүдые болон бусад хазагайралтануудые олохоодо, мүн округ соо үнгэргэгдэһэн хунгалтын дүнгүүдэй хэр зүбөөр табигдаханиие һэжэглэхэдээ, Буряад Республикын хунгалтын комисси окружной хунгуулин комиссийн гэшүүнэй болон Буряад Республикын хунгуулин комиссийн гэшүүнэй хабаадалсалгатайгаар туд-туд участково хунгуулин комисси үгтэһэн дуунуудые дахинаа тоолохо ёһотой гэхэн шийдхэбэри абтадаг".

14. 3-дахи, 5-дахи, 8-дахи, 9-дэхи, 13-дахи, 15-дахи, 16-дахи, 20-дохи, 21-дэхи, 22-дохи, 26-дахи, 29-дэхи, 30-дахи, 32-дохи, 33-дахи, 36-дахи, 39-дэхи, 40-дэхи, 41-дэхи, 42-дохи статьянууд соо "Түбэй хунгуулин комисси" гэхэн үгэнүүдые иимэ үгэнүүдээр һэлгэхэ: "Буряад Республикын хунгуулин комисси".

СТАТЬЯ 2. Баталагдан абтахан үдэрһөө хойшо тус Хуули хүсэндөө ородог.

Буряад Республикын Президент.
Л. ПОТАПОВ.

Улаан-Үдэ хото.
1995 оной сентябриин 8.

(Үргэлжлэл. Эхинийн сентябрийн 5, 6, 7, 8, 12, 13, 14, 15, 19, 21, 22, 26, 27, октябрийн 3, 4, 5-най дугаарнуудта).

ТАЯН ХААН - 1197 ондо найманай Инанча хаан үхэжэ, тэрэнэй аха хүбүүн Тайбуха гэгшэ найманай хаан шэрээе уг залгамжалан эзэлхэн байна. Тэрэ түүхэдэ Таян хаан гэхэн нэрээр бэшгэдээн байдаг. Таян хаан гэхэн үгэ "Тай ван" (Ехэ ван) гэхэн үгын хубилал болоно. Энэ солье Алтан улас найманай хаанда олгоһон юм. Таян хаан найманай хойто зүгэй захирагша байгаа.

1203 ондо Чингис хаанай Хэрэйд уласые халгаахада, Монголой хилэ хизаар наймантай ниилээ бэлэй. Тиихэдэнь агнахаһан, ондоо эрдэмгүй болобошье, ехэрхүү зантай найманай Таян хаан:

"Тэнгэриие гэгээн гэрэлтэй болгохын тула нара нара хоёр байдаг бээ. Гэбэшье газар дээрэ хоёр хаан байжа яажа болохоб? Бидэ ошоожо, монголые эзэмдээд, абажа ерээ", - гэжэ Ехонан нэрэтэй элшээе онгууд аймагай ударидагша Алахуш Дигитхоридо эльгээбэ.

"Энэ зүүн зүгтэ үсөөхэн монголнууд бии гэдэг, Ши баруун гар боложо мордо, би эндэхээ хамнажа, хоюулаа тэдэ хэдэн монголой хормоонгые буяан абая", - гэжэ хэлэ гээд эльгээбэ. Гэбэшье Онгууд аймаг наймание дахангүй, Чингистэ ерэжэ ниилэн, найманһаа болгоомжолхые Чингистэ хануулһан байна. Тэрэ үедэ Таян хаанай дэргэдэ мэргидэй Тогтоа бэхи, хэрэйдэй Арин тайжа, ойрадай Хутуга бэхи, жадаранай Жамууха болон дөрвөд, татаар, хатагин, салжиуд аймагай үлэгдэлнүүд сугларһан байгаа.

1204 ондо Чингисэй сэрэг наймание дайлахаяа мордожо, Саарь хээртэ бууба. хүни болоходо, монгол сэрэгшэн бүхэн табан түүдэг табижа, найманай харуул олон галуудые хаража хүрдэбэ. Тэрэ мэдээ Таян хаан абаад, Хүчүлүг хаан хүбүүндээ захяа хэлэжэ эльгээбэ: "Монголой агта тураһхай ха юм. Гэбэшье одо мүшэдһөө олон галносожо байна гэнэ. Тиихэдээ монгол олон шуу. Одоо бидэ уласаа Алтайе дабуулан абаашажа, тэндэ сэрэгээ заһажа, монголшуудые дуудан, Алтайн үлгы хүрэтэр

Чингис хаан тухай табигд тавилбарч тал

дахуулан оруулбал, Монголой агта улам туража ядарха. Тэрэ үедэ бидэ тарган садхалан агтаараа урдаһаань добтолон орожо, диилэжэ болохобди".

Тиихэдэнь Хүчүлүг болон найманай жанжин Хорисубэчи гэгшэ: "Монголшууд хаанаһаа олон байхаб, Монголой олон Жамуухые дахажа, бидэнтэй ябана ха юм", - гэбэ.

Жэрмэнэн эмьин шээхэ газарһаа

Холо ябаагүй,

Жэжэ тугалай бэлшэхэ газарһаа

Гаража үзөөгүй,

Эмэ Таян зүрхэ алдажа,

Энэ үгэ хэлээ гэжэ

Эсэгэ Таян хааниие

Элдэбээр дайран

доромжолжо,

Элшэ хүнөө эльгээбэ.

Тэрээндэнь Таян хаан уурлажа, "Тиимэ юм наань, хадхалдая", - гээд, Наху гүнэй зүүн хормойдо хүрээбэ. Наху гүнэй тулалдаанай ябасые "Нюуса тобшодо" Жамууха Таян хаан хоёрой ярилдаагаар харуулһан байдаг.

Чингис хаан сэрэгээ гурбан болгон хубаажэ, ехэнхи хубиеннь өөрөө манлайлажа, хамагай урда Зэбэ, Хубилай, Зэлмэ, Сүбээдэй дүрбэн хушуушадаа, удаадараань урууд мангадай Хадан баатар, хойноһоонь өөрөө бэээрээ оробо.

Хоёрдохи хубиеннь хаанай дүү Хасар ударидажа, гурбадахиеннь хаанай дүү Отчигин ноён толгойлон ябаһан байна. Чингисэй сэрэг Таян хаанай сэрэгые Наху гүнэй уулада шахан бүхэлбэ. хүниндөө найманай сэрэг бүхэлэлтые һэтэлжэ гараха гээд, уула дээрэхээ халтиржа, яһа уһаяа хухалан, амьяа алдаһаниинь тон олон байгаа. Үглөөдэрын Таян хааниие барижа алаба. Зүгөөр "Судрын чуулганда" "хүндөөр шархатажа үхэбэ" гэхэн мэдээн байдаг.

ТЕРКИН - Хорезмын шах Ала Аддин Мухамедэй эхэ. Теркин хатанай түрэлхиин эзэрхэг зантай байһан ушарһаа Мухамед хүбүүниинь эхынгээ үгэһөө нэгэтэшье гарадаггүй байгаа.

Тиимэхээ Теркин хатан ханаандаал хадаа Хорезмын нэгэ хаан байгаа. Тэрэ хатан уласайнгаа бүхы эрхые шүүрэн абажа, өөрөө мэдэдэг хэн. Бүхы сайд түшэмэлнүүдын тэрэнэй зарлигые заагагүй бээлүүдэг бэлэй.

Хорезмын шахай шэрээ тэрэнэй ахмад хүбүүн Желал-Адинай залгамжаха ёһотой байбашье, Теркин хатан тэрэнэй эхые үзэн ядадаг ушарһаа, ондоо

хатанһаа түрэнэн хүбүүгээр хаан шэрээгээ залгуулха гэхэн шиидхэбэри абаба. Гэбэшье Мухамед эхынгээ энэ шиидхэбэриие дабажа шадахагүй тула, аргагүй зүбшөөбэ.

Чингис хаанай Хорезм руу добтолхо үедэ Мухамед болон тэрэнэй эмир сайдууд бэе бээдээ ямаршые этигэлгүй болонхой, хоорондоо тэмсэжэ, илангаяа Теркин хатанай ураг түрэлэй хүнүүдтэй арсалдаха, зүришээдэхэнь туйлдаа хүрэнэн байгаа.

Теркин хатан байлдаанай үедэ ниислэл Ургенчээе орхижо зайлаба. Тэрэ ябахынгаа урда баряанда байһан хаад ноёдойнгоо 26 хүниие Аму-Дарья мүрэндэ шэнгээжэ алаха захиралта үгэнэн байна. Теркин хатан зугадажа ябатараа, монголой сэрэгтэ баригдаа хэн.

Теркин хатан Чингис хаанай ордондо байхадаа, хоол унданай үлэгдэл шабхаруу эдижэ, уужа, хаяжа үгэнэн яһые нохой шэнги химэлэн байха туйлдаа хүрөөд, ядаржа байтараа, 1233 ондо үхэнэн гэдэг.

ТОГТОА БЭХИ - Тогтоа бэхи удуйд мэргидэй ударидагша болоно. Тогтоа бэхи болбол Их Чилэдүгэй ахань бэлэй. Урда сагта Их Чилэдүгэй Үүлэн үхиниие хонгирадай олхонуудһаа ураглан абаад ябажа байхадань, Есүүхэй баатар замдань буляжа абаһан юм. Тэрэнһээ хойшо мэргид болон боржигин угсаатан хоорондоо үһөөтэй болоһон байна.

Мэргидүүд энэ үһөөгөө ханажа, илангаяа Тогтоа бэхи дүүгэйнгээ үһөө абахын тулада увас мэргидэй Дайр Усун, хиад мэргидэй ударидагша Хаагай Дармала гэгшэдтэй хэлсэжэ, гурбан зуун шэлдэг сэрэг суглуулжа, Хэрлэн голой Бүрх эрьедэ нюотаглажа байһан Тэмүүжэнэй гэрые хүниин харанхыгаар добтолһон байна. Тэмүүжэнэй эхэ, дүүнэртээ хамта зугадан гарабашье, Бортэ үхин Хуагчин эмгэн гэгшэд мэргидэй гарта оробо.

Шарагшан гахай жэлдэ (1179 он) Тэмүүжэн, Ван хаан, Жамуухын сэрэгүүд Онон мүрэнэй эхиндэхи Ботоган Бооржи гэдэг газарта сугларжа, Мэргидые дайлахаяа мүрдэжэ ябаба. Тиигээд Буур хээртэ Тогтоа бэхиин унтажа байхадань, барижа абаха гэхэдэнь, Хёлго мүрэндэ байһан заһаһан, булгашан, мүн бусад ан гүрөөл агнагшад "дайсан ерэбэ" гэжэ хүни дунда мэдээ хүргэжэ ошобо. Тэрэ мэдээ абаад, Тогтоа бэхи Увас мэргидэй

Дайр усун хоёр хамтаржа, Сэлэнгэ уруу Баргажан ороңдо үсөөн хүниие абаад тэрьедэбэ.

1198 ондо Ван хаан сэрэг түхээржэ, мэргидэй үлэгдэлнүүдтэ Буур хээртэ добтолон орожо, Тогтоа бэхиие Баргажан түхэм өөдэ үлдэн намнажа, тэрэнэй ехэ хүбүүн Төгс бэхиие алажа, Хутугтай, Цагарун гэдэг хоёр үхидыень ба хатадыень олзолон, Тогтоа бэхиин хүбүүд Хуту Чулуун хоёрые харьяатантайнь хамта олзолон абаба.

Гэбэшье удангүй Ван хаанай найманай Хөгсэү Сабрагта сохигдохыень ашаглан, Тогтоа бэхиин хүбүүд Хуту Чулуун хоёр албата иргэнээ абаад, зугадан гаража, Сэлэнгэ мүрэнөөр дамжан, Баргажан Түхэмдэ хүрөөд, эсэгэтээе ниилэнэн байна.

1199 оной үбэл Тогтоа бэхи Баргажан Түхэмһөө гаража, Тунгалаг нуурта ерээд, тайчуудтай холболдон, Чингис хаанда халдаха нюуса хэлсээндэ оробо. Гэбэшье Чингис хаан энэ мэдээе уридан абажа, түрүүлжэ хүдэлхэдөө, тэдэниие диилэн дараһан байна.

Хулгана жэлдэ (1204 он) мэргэдэй Тогтоа бэхи найманай Таян хаантай хамтаржа, Чингис хаантай байлдаһан байбашье, буга сохигдобо. Энэ оной намар Хар талада Чингис хаан Тогтоа бэхитэй байлдажа, тэдэниие хүдэлгэжэ, Саарь хээртэ диилэжэ, иргэн уласыень өөртөө ниилүүлбэ.

Тогтоа бэхи Хуту, Чулуун хүбүүдтээе үсөөн хүниие дахуулжа, зугадан тэрьедэбэ. Тэдэ найман руу зугадан, Хүчүлүгтэ ерэжэ ниилэбэшье, Хүчүлүг Чингис хаанай ехэ сэрэгтэ буга сохигдон, Тогтоа бэхитэй хамта баруун зүг руу зугадаһан байна.

Чингисэй сэрэг Арайн дабаагаар дабажа, Эргисын богtromын эхиндэ хүсэжэ байлдаба. Энэ тулалдаанда Тогтоа бэхиин зэрлиг номондо оногдожо, үхэнэн тула Хуту, Чулуун, Мажар, Сэтүгэн дүрбэн хүбүүдын абынгаа толгойе отолон абажа, зугадаһан гэдэг.

"Биеэр дайлан тэмдэглэдэ" Тогтоа бэхиин дүрбэн хүбүүдэй нэрэ дээрэ хэлэгдэнэдэл адляар тэмдэглэгдэнэн байдаг. Рашид-Ад-Динай "Судрын чуулганда" зургаан хүбүүдтэй гэжэ тэмдэглэгдэнхэй. Тиихэдээ Төгс, Түшэ, Хуту, Чулуун, Чибэг, Хулдухан гэжэ тэдэниие нэрлэнэ.

ТОЛОН ЧЭРБИ - Толон Чэрби болбол хонхотанай Мэнлиг эсэгын долоон хүбүүдэйн нэгэн бэлэй. Тэрэ

эсэгэтээ хамта Жахуу таһаран, Чингистэ ерэнэн байна. Чингистэ Мэнлиг эсэгын аша ту ханажа, хүбүүдэнь тушаалда дэбжүүлэн, абаһан юм. Чингис хаан мянгата, зуута, арбатаар байгуулжа, түрүүлэн зургаан түшэмэл-чэрби томилһон байна. Тэрэ нэгэниинь Толон тэрээнһээ хойшо Толон гүүлэдэг болобо.

1206 ондо уласаа байгабьяатанаа шагнахадаа хаан Толондо хэлэбэ:

- Эсэгэһээ тусгаар мянгание захиржа бэлэйш. Ши уласые тогтооходо, эсэгынтэ жэгүүр болон зүдхэжэ тула чэрби гэдэг боло. Одоо өөрингөө олоһон иргэнээ мянгата болон Турухантай захирагты", - гэжэ буулгаба.

1214 ондо Чингис Хитадые дайлаханда, Тасарай ударидала гарай сэрэгтэ байһан балгаһан, зүрчидэй элсүүлжэ, Жижүү хотонуудые эзэлэн ондо Чингис хаан сэрэг газар хубаажэ, Алтай дайлаһан байна. Дунда монгол, кидан хонхотанай Томи ударидан байлдаһан.

1227 оной зурганарада Тангуудай хаанда элшэ эльгээжэ мэдэлдэ орохоор мэдүүлбэ. Тэрэ элшын чэрби хүлээн абаһан Тангуудай гурхан Ли Си муу гэжэ шалтаглан ордоной газарһаа Гурбан үдэр үнэртэ Толон чэрби тэрэнитэ юмгэдэг. Тиихэдэнь зарлиг буулгаба:

- Тангад улстай ололсохо гэжэ ерэхэ замдаа Арбухада хуань бэртэнэн бээмниагша ами наһыем хайраһа хэлэнэн Толон шн Дайсан хүнэй хорон дайрагдажа ябаад тэнгэрийн хүсэ ашаар дайсание оруулжа, үһөөгөө Илухугай энэ абажа нүүдэлэй ордон, Толон абаг, - гэбэ.

Д. БАЛЖИ

(Үргэлжэлэлтэ гараха).

ТЕЛЕВИДЕНИ

ПОНЕДЕЛЬНИК

ОРТ Телеутро.
Новости.
"Тропиканка".
Поле чудес.
Человек и закон.
Угадай мелодию.
Новости.
ГТРК "Мир".
"Собака Баскервилей", 1
Кумиры, кумиры... София
Новости.
М/ф.
Марафон-15.
Звездный час.
"Элен и ребята".
Джэм.
Семь дней спорта.
Новости.
"Тропиканка".
Час пик.
Угадай мелодию.
М/ф.
Спокойной ночи, малыши!
Фрема.
"Варз", 2 с.
Футбольное обозрение.
До я после...
Новости.
"Твин-Пикс".
Семь дней спорта.
"Россия"
Вести.
Звезды говорят.
Требуются, требуются...
Ритмика.
Телегазета.
Х/ф "Состояние страха".
Миллиейская хроника.
Вести.
Ключевой момент.
Мульти-пульти.
Новая линия.
Бурятское ТВ
Сагай сууриан.
К 60-летию метрологичес-
ких служб Бурятии.
Байгал.
Курьер.
Коктейль.
"Сидьбинушка" в Амери-
ке (2 ч.).
Православная прогр.
"Серебряное".
Байгал.
Унтаахай.
"Россия"
Вести.
Детектив по понедельни-
ку "Реки отцов", 1 ч.
Река времени.
Репортер.
Автомиг.
Без ретуши.
"Берлин. Александрплатц",
14 с.
На первенстве мира по
шахматам.
ЭКС.
Канал "Бурятия"
Программа передач.
"Россия"
Детские новости.
Праздник каждый день.
Мульти-пульти.
Вести.
Новая линия.
Купить - не купить.
"Россия. Объяснение в
любви", ф. 21.
Устами младенца.
Канал "Бурятия"
М/ф.

21.20 ТВ-3.
21.30 Авоьска.
21.40 Сагай хурдэ.
22.15 Боевик "Беспредел".

10, ВТОРНИК

Канал "ОРТ"
7.00 Телеутро.
10.00 Новости.
10.15 "Тропиканка".
11.05 Мы.
11.45 Смехопанорама.
12.30 Угадай мелодию.
13.00 Новости.
13.10 ГТРК "Мир".
13.50 "Собака Баскервилей", 2
с.
15.05 "Ставка больше, чем
жизнь".
16.00 Новости.
16.20 М/ф.
16.50 Мульти-пульти.
17.10 Волшебный мир.
17.35 "Элен и ребята".
18.00 До 16 и старше...
18.30 Семь дней спорта.
19.00 Новости.
19.20 "Тропиканка".
20.10 Час пик.
20.35 Угадай мелодию.
21.00 Тема.
21.45 Спокойной
ночи,
малыши!
22.00 Время.
22.50 Фильмы Н. Михалкова.
"Пять вечеров".
00.40 Москва. Кремль.
01.00 Новости.
01.20 "Твин-Пикс".
02.05 Семь дней спорта.
02.35 "Ставка больше, чем
жизнь".
Канал "Россия"
9.00 Вести.
9.20 Звезды говорят.
9.25 Требуются, требуются...
9.30 Ритмика.
9.45 Новая линия.
10.00 Ключевой момент.
10.10 М/ф.

10.35 Люди.
10.50 Миллиейская хроника.
11.00 Вести.
11.30 Телегазета.
Бурятское ТВ
17.25 Концерт оркестра БГТРК.
17.55 Байгал.
18.05 Курьер.
18.20 Коктейль.
18.35 Видеоканал "Пульс".
19.35 Программа "Контакт".
20.35 Байгал.
20.45 Унтаахай.
Канал "Россия"
21.00 Вести.
21.25 Подробности.
21.35 "Берлин. Александрплатц",
14 с.
23.40 Киноафиша.
24.00 Вести.
00.25 Автомиг.
00.30 Останутся в памяти...
01.25 Река времени.
3 канал "Бурятия"
17.00 Программа передач.
Канал "Россия"
17.05 Детские новости.
17.20 Праздник каждый день.
17.30 Новая линия.
18.00 Вести.
18.20 М/ф.
18.45 Месяцеслов.
19.00 На тихой охоте.
19.10 Ваш партнер.

19.20 "Россия. Объяснение в
любви", ф. 22.
19.50 Музыкальная коллекция.
20.00 Чисто английский
репортаж.
20.10 Л-клуб.
Канал "Бурятия"
21.00 М/ф.
21.20 ТВ-3.
21.30 Авоьска.
21.40 Д/ф "Серебряные люди".
22.00 Боевик "Катала".

11, СРЕДА

Канал "ОРТ"
7.00 Телеутро.
10.00 Новости.
10.15 "Тропиканка".
11.05 Тема.
11.45 В мире животных.
12.30 Угадай мелодию.
13.00 Новости.
13.10 ГТРК "Мир".
13.45 "Шерлок Холмс и доктор
Ватсон". "Сокровища Агры", 1
с.
15.00 "Ставка больше, чем
жизнь".
16.00 Новости.
16.20 М/ф.
16.40 Кактус и К°.
16.55 Домисолька.
17.10 Зов джунглей.
17.35 "Элен и ребята".
18.00 Тет-а-тет.
18.30 Семь дней спорта.
19.00 Новости.
19.20 "Тропиканка".
20.10 Час пик.
20.35 Угадай мелодию.
21.00 Авт. прогр. Э. Рязанова.
21.45 Спокойной ночи, малыши!
22.00 Время.
22.50 Пресс-клуб.
23.40 "Твин-Пикс".
00.30 "50х50".
01.20 Новости.
01.40 Кумиры, кумиры... Тамара
Гвердцители.
02.00 Футбол. Отборочный
матч чемпионата Европы.
03.50 Семь дней спорта.
04.20 "Ставка больше, чем
жизнь".
Канал "Россия"
9.00 Вести.
9.20 Звезды говорят.
9.25 Требуются, требуются...
9.30 Ритмика.
9.45 И смех, и слезы, и любовь.
10.05 М/ф.
10.30 Телегазета.
10.35 Крестьянский вопрос.
10.55 "Санта-Барбара".
11.50 Миллиейская хроника.
12.00 Вести.
12.30 Новая линия.
12.45 Момент истины.
Бурятское ТВ
17.25 М/ф "Заколдованный
мальчик".
18.10 Бамбаахай.
18.35 Толи.
19.10 Байгал.
19.20 Курьер.
19.35 Коктейль.
19.50 "Ракурс" представляет...
20.35 Байгал.
20.45 Унтаахай.
Канал "Россия"
21.00 Вести.
21.25 Подробности.
21.35 Никто не забыт.
21.40 "Санта-Барбара".

22.35 От форте до пьяно.
23.05 Бюро расследований.
24.00 Вести.
00.25 Автомиг.
00.30 Короткометр. х/ф.
01.50 ЭКС.
02.00 Река времени.
3 канал "Бурятия"
17.00 Программа передач.
Канал "Россия"
17.05 Детские новости.
17.20 Праздник каждый день.
17.30 Дальний Восток.
18.00 Вести.
18.20 М/ф.
18.50 Чья сторона?
19.10 Карьера.
19.40 Вас приглашает фирма
"Савва".
19.55 На первенстве мира по
шахматам.
20.10 Ваше право.
20.25 Своя игра.
Канал "Бурятия"
21.00 М/ф.
21.20 ТВ-3.
21.30 Авоьска.
21.40 Намда үгэ үгыт.
22.10 Мелодрама "Ледяной
волк" (А. Делон).

12, ЧЕТВЕРГ

Канал "ОРТ"
7.00 Телеутро.
10.00 Новости.
10.10 "Тропиканка".
11.00 Футбол.
11.50 Клуб путешественников.
12.40 Смак.
13.00 Новости.
13.10 ГТРК "Мир".
13.50 "Сокровища Агры", 2 с.
15.05 "Ставка больше, чем
жизнь".
16.00 Новости.
16.20 М/ф.
16.40 Лего-го.
17.10 Тин-тоник.
17.35 "Элен и ребята".
18.00 Рок-урок.
18.30 Семь дней спорта.
19.00 Новости.
19.20 "Тропиканка".
20.10 Час пик.
20.35 В мире джаза.
21.00 Один на один.
21.45 Спокойной ночи, малыши!
22.00 Время.
22.50 Х/ф "Несколько дней из
жизни И.И. Обломова".
01.15 Новости.
01.35 Музобоз.
02.15 "Твин-Пикс".
03.00 Семь дней спорта.
03.30 "Ставка больше, чем
жизнь".
Канал "Россия"
9.00 Вести.
9.20 Звезды говорят.
9.25 Требуются, требуются...
9.30 Ритмика.
9.45 Новая линия.
10.00 Антракт.
10.05 М/ф.
10.30 Телегазета.
10.35 Крестьянский вопрос.
10.55 "Санта-Барбара".
11.50 Миллиейская хроника.
12.00 Вести.
12.30 Торговый дом.
Бурятское ТВ
17.35 Хүн. Үе саг.
18.10 Байгал.
18.20 Курьер.

18.35 Коктейль.
18.50 "Круглый стол" журна-
листов.
Видеоканал "Спектр".
19.40 Профессия - социальный
работник.
20.15 Консультирует специали-
ст.
20.35 Байгал.
20.45 Унтаахай.
Канал "Россия"
21.00 Вести.
21.25 Подробности.
21.35 Никто не забыт.
21.40 "Санта-Барбара".
22.35 Моя Россия.
23.20 "Маски-шоу".
24.00 Вести.
00.25 Автомиг.
00.30 Ваше право.
00.45 Река времени.
00.50 Торговый дом.
01.25 Поэзия садов.
3 канал "Бурятия"
17.00 Программа передач.
Канал "Россия"
17.05 Детские новости.
17.20 Праздник каждый день.
17.30 Компас Роста.
18.00 Вести.
18.20 М/ф.
18.50 Новая линия.
19.20 На первенстве мира по
шахматам.
19.35 Я - лидер.
20.05 Российские железные
дороги.
20.25 Музыка всех поколений.
Канал "Бурятия"
21.00 М/ф.
21.20 ТВ-3.
21.30 Авоьска.
21.40 Телеприемная.
22.05 Фантазмагория "Лапа".

13, ПЯТНИЦА

Канал "ОРТ"
7.00 Телеутро.
10.00 Новости.
10.10 "Тропиканка".
11.00 Один на один.
11.40 "Утренняя звезда".
12.25 Пока все дома.
13.00 Новости.
13.10 ГТРК "Мир".
13.45 "Шерлок Холмс и доктор
Ватсон". "XX век начинается",
1 с.
15.05 "Ставка больше, чем
жизнь".
16.00 Новости.
16.20 "Отверженные".
16.45 Новая реальность.
17.05 Фильм-сказка "Старик
Хоттабыч".
18.30 Семь дней спорта.
19.00 Новости.
19.20 "Тропиканка".
20.10 Дикое поле.
20.25 Человек и закон.
20.55 Поле чудес.
21.45 Спокойной ночи, малыши!
22.00 Время.
22.45 Х/ф "Родня".
00.30 Взгляд.
01.20 Новости.
01.40 Крим. мелодрама "Сиеста".
03.15 Муз. прогр. "Луна в воде".
03.40 "Ставка больше, чем
жизнь".
Канал "Россия"
9.00 Вести.
9.20 Звезды говорят.
9.25 Требуются, требуются...
9.30 Ритмика.
9.45 Торговый дом.
10.00 Мульти-пульти.
10.30 Телегазета.
10.35 Крестьянский вопрос.
10.55 "Санта-Барбара".
11.50 Миллиейская хроника.

Александра Лыгденова "Отцовская
коновая".
8.10 - 9.00 "Вчера. Сегодня. Завтра".
Информационная программа.
19.01 - 19.58 Радиожурнал "Степные
мелодии" (на бур. яз.)

15, БОСКРЕСЕНЬЕ

7.22 Информация, объявления.
7.30-8.00 Концерт песен Ж. Батуева. К 80-
летию композитора.
8.10-10.00 Литературно-художественная
программа "Алтаргана". О Барадии
Мунгонов и его рассказе "Осень дедушки
Санхю" Размышляет народный писатель
Бурятии Ц. Жимбиев (на бур. яз.) Вторая
передача, посвященная 100-летию со
дня рождения Сергея Есенина.
9.10-10.00 Школьный канал.

РАДИО

Октябрийн 9-нөө 15
болотор

ПОНЕДЕЛЬНИК

Радиобозрение передач
недели.
Радиожурнал "Земля родная".
Информация, объявления.
Радиостудия "Улан-Удэ".
Музыкальный концерт.
19.52 Республиканские известия
(выпуск на бур. и рус. яз.)

12.10 - 13.00 "Встреча для вас".
Музыкальная передача с участием
народной артистки Бурятии Д. Дугдановой
(повтор. от 19 сентября).
19.22 - 19.52 - Республиканские известия
(выпуск на бур. и рус. яз.)

11, СРЕДА

6.12 Республиканские известия (выпуск
на бур. и рус. яз.)
6.40 Обзор республиканских газет.
6.45-7.00 Информация, объявления.
7.22 "Выбор" - программа для молодежи.
7.47-8.10 Радиожурнал "Природа и мы".
19.22 Республиканские известия (выпуск
на бур. и рус. яз.)
19.52-20.07 Передача для детей (на бур.
яз.)

12, ЧЕТВЕРГ

6.12 Республиканские известия (выпуск
на рус. и бур. яз.)
6.40 Обзор республиканских газет.
6.45-7.00 Информация, объявления.
7.22 Программа "Резонанс": Ступа Джарун
Хашор - исполнение всех желаний.
7.45-8.10 Утренний концерт.
12.10 - 13.00 Передача музыкальной
редакции.
19.22 - 19.52 Республиканские известия
(выпуск на бур. и рус. яз.)

13, ПЯТНИЦА

6.12 Республиканские известия (выпуск
на рус. и бур. яз.)
6.40 Обзор республиканских газет.
6.45-7.00 Информация, объявления.

7.22 "Бурятия в условиях рынка".
Программа подготовлена в
Селенгинском районе.
7.45-8.10 "Тоонто нютэг". В передаче
принимает участие ветеран Великой
Отечественной войны Б. В. Мордоленов.
12.10 - 13.00 "Час вашего письма".
Музыкальная программа.
19.02-19.52 Информационная программа
"Вчера. Сегодня. Завтра".

14, СУББОТА

6.12 "Сельские заботы".
6.40 Обзор республиканских газет.
6.45-7.00 Информация, объявления.
7.22 "Как живешь, ветеран?" Беседа с
ветераном войны и труда
Ц. Д. Жалсанов.
7.45-8.00 "Радиобиблиотека". Рассказ

12.00 Вести.
12.30 Торговый дом.
12.45 Свидетельство красотой.
13.15 Новая линия.
Бурятское ТВ
17.20 Боевик "Бой дракона".
18.35 Панорама Бурятии.
19.20 Курьер.
19.35 Коктейль.
19.50 Криминальная хроника.
20.00 Буряад орон.
20.45 Унтахай.

Канал "Россия".
21.00 Вести.
21.25 Подробности.
21.35 "Санга-Барбара".
22.30 Астрология любви. Сергей Рогожин.

23.05 К-2 представляет...
24.00 Вести.
00.25 Автомиг.
00.30 Фестиваль итальянского кино. "Ювелирная лавка".
02.05 Река времени.
02.10 "Ночной дилижанс".

Развл. прогр.
3 канал "Бурятия"

17.00 Программа передач.
Канал "Россия"
17.05 Детские новости.
17.20 Праздник каждый день.
17.30 Продленка.
17.50 Месяцеслов.
18.00 Вести.
18.20 "Дисней" по пятницам.
19.20 Новая линия.
19.35 Популярная тема.
19.55 Вестник моды.

20.25 Городок.

Канал "Бурятия"

21.00 М/ф.
21.20 ТВ-3.
21.30 Авоська.
21.40 Д/ф "Хочу, чтобы меня понимали..." (о В.С. Черномырдине).
22.10 Боевик "Ущелье духов".

14, СУББОТА

Канал "ОРТ"

9.00 Телеканал "Подъем".
10.00 Новости.
11.30 С утра пораньше.
12.00 "Утренняя почта".
12.35 Смак.
12.50 Бомонд.
13.10 Живопись: ведические имена.
13.40 Автомобиль и я.
14.00 В мире животных.
14.40 Америка с М. Таратуттой.
15.10 Аркадий Райкин. "Это было... было..."
15.35 Новости.
15.50 Х/ф "Очи черные".
17.55 Хоккей.
20.30 М/ф.
20.40 Как-то раз...
20.55 Счастливый случай.
21.45 Спокойной ночи, малыши!
22.00 Время.
22.50 Истор. сериал "Приключения королевского стрелка Шарпа", 1 с.
23.45 Лучшая российская мультипликация.
23.50 Фильм Квентина Тарантино "Бешеные псы".
01.30 Новости.
01.50 У всех на устах.
02.15 Элтон Джон в Москве.

Канал "Россия"

9.00 Вести.
9.20 Подробности.
9.30 Звезды говорят.
9.35 "Страна оборотней".
9.50 Старты надежда.
10.05 "Одиссея", 3 с.
10.30 Золотой ключик.
10.50 Грош в квадрате.
11.20 Правительственные будни.
11.50 Семь нот в тишине.
12.20 Шедевры из провинции.
12.50 На первенстве мира по шахматам.
13.05 Российское бюро путешествий.
13.50 Сергей Есенин - последний поэт.
14.05 Большой хоккей.
14.45 Горячая десятка.

15.00 Вести.
15.30 Де-факто.
15.45 Международный фестиваль им. А.Д. Сахарова.
16.15 Как жить будем?
17.05 "Расследование комиссара Мегрэ", "Друг детства", ч. 1.
17.50 Фэтон.
18.20 Двойной портрет.
19.15 Х/ф "Кикс".
21.00 Вести.
21.25 Автомиг.
21.30 Танц-экспресс.
21.45 Антракт.
21.55 Футбол. ЦСКА - "Спартак" (Москва).

24.00 Х/ф "Федора" (ФРГ).
02.05 Река времени.
3 канал "Бурятия"
18.00 М/ф.
18.20 Концерт оркестра БГТРК.
18.50 "Судьбинушка" в Америке.
19.40 Комедия "Ночные забавы".

15, ВОСКРЕСЕНЬЕ

Канал "ОРТ"

9.00 Телеканал "Подъем".
10.00 Новости.
11.30 Пока все дома.
12.00 "Утренняя звезда".
12.45 Из первых рук.
13.00 Служу России.
13.30 Играй, гармонь.
14.00 Города России. Рязань.
14.30 Очевидное - невероятное.
15.00 "Мой друг - лошадь", 2 с.
15.30 Смехопанорама.
16.00 Новости.
16.10 А. Шилов. Портрет художника.
17.00 Клуб путешественников.
17.55 М/ф "Легенды острова сокровищ".
18.20 Брэн-ринг.
19.05 Новости.
19.25 Лучано Паваротти с друзьями.
20.40 Лучшая российская мультипликация.
20.50 Мэл Гибсон в х/ф "Эйр Америка".
23.00 Воскресенье.
24.00 "Приключения королевского стрелка Шарпа", 2 с.
01.05 Футбольное обозрение.
01.35 Новости.
01.55 Любовь с первого взгляда.

Канал "Россия"

9.00 Вести.
9.20 Звезды говорят.
9.25 Гостица деда Мазаля.
9.40 Теремок.
9.55 "Одиссея", 4 с.
10.20 Антракт.
10.30 В мире авто- и мотоспорта.
11.00 Доброе утро, Европа!
11.30 Аты-баты...
12.00 Вести в одиннадцать.
12.15 Парламентская неделя.
13.00 Консолмация.
13.05 Тайны животных.
14.00 Футбол без границ.
14.45 Антракт.
14.50 Сигнальный экземпляр.
15.00 Вести.
15.30 Не вырубить.
15.45 "Друг детства", ч. 2.
16.35 Книжная лавка.
17.05 Золотая шпора.
17.35 Приглашение к танцу.
18.25 На первенстве мира по шахматам.
18.35 Три богатыря.
19.25 Волшебный мир Диснея.
20.20 "Комедия положений", ф. 2.
20.50 Антракт.
21.00 Вести.
21.25 Автомиг.
21.30 Х/ф "Соль на нашей коже".
23.30 У Ксюши.
00.05 Программа "А".
01.10 Полнолуние.
02.10 Река времени.

3 канал "Бурятия"

18.00 М/ф.
18.20 Факт.
18.30 Авоська.
18.40 Православная прогр. "Воскресение".
19.25 Комедия "Официант с золотым подносом".

ЭМДЭ ОРОДОГ УРГАМАЛНУУ

ҮГЭРСЭ

Үгэрсые 7 мянган жэл соо хүн эдээ хоолдоо хэрэглэнэ. Үгэрсин анханайн эхэ нютаг Энэдхэгэй зүүн хойто район юм. Мүнөөшье тэндэ зэрлэг зандаа, бүдүүн модо нарийхан аргамжа мэтэ, лиана модон мэтэ мүшэрнүүдээрээ хүшэргэдэн, орёон ургажа байһыень харахат. Россиде үгэрсэ арбан зургаадахи зуун жэлдэ түрүүн Византиһаа, һүүлдэнь Баруун Европын оронүүдһаа, Хитадһаа хүрэжэ ерэхэн. Грек хэлэнһээ оршуулхад "агур", "агурос", "аурос" гэжээ эдээшээдүй, "түүхэй" гэхэн үгэ болоно. Арбуз, дыни хадаа үгэрсэтэй нэгэ түрэлэй ургамалнууд болоно.

Үгэрсые бидэ овоцой ургамал гээд хэлээдгбди. зүгөөр энэмнай ботаническа классификацияраа үржжэмсэй түхэлэй ургамал мүн болоно. Үгэрсин 98 процентнь уһан юм. Зүгөөр энэмнай юрын хара уһан бэшэ, байгаалиһаа эхитэй тон сэбэрдистиллированно уһан болоно. Хүн гэшэе бусалгаадагүй, кранһаа гараһан уһа ходо уугаа һаа, худалай захаар буйлуулаадагүй эдэб бодосууд тогтожо, шуһанай ябасада һаад хэхэ, зүрхэнэй худалай шуһан аалидажа, өөрөө зүрхэн байшахадаа болохо юм. Уураг тархидахи худал тоборюулгаар (бляшки) хаагдашоо һаа, инсулт болохо болоно. Тиэхэдэ хүнэй шуһан ходоодо бүлгитэнгүй (тромб), шэнгэн һайн дарсаттай (давлени) байха ёһотой.

Дистиллированно уһан гэшэе бэе махабадта шэнгэнээн эдэб хорото бодосууде хайлууддаг, үлдэн гартадаг байна.

Поль Брегг гэжэ аяншалагша полинезийцүүдэ ажаһуудаг нэгэ олтирогто хүржэе ерэхэн (Номгон далайн Гавайн аралнууд). Ямар һайхан шарайтай, гоё бээтэй зон байһыень гайхаа хэн. Наһатайшье болоходонь, эдэ зоной һарниин хүгшэрхын зүһэ тэмдэг үзэгдэнэгүйл. Далайн тэгэн дунда ажаһуудаг эдэнэр гансал бороогой уһа суглуулаад гү, али кокосово һамарай сэбэр шүүһе уудаг зон байбал даа.

- Иимэ һайхан эрэ, эхэнэр зониие хаанашье хараагүйб, гэхэниинь зүйтэй байба. Кавказайшье зон шэг шарайгаараа, бэе махабадаараа сэбэр һайхан байдаг. Эдэ зомнай хадаһаа урдаһан тунгалаг сэбэр, шүдэнэй дагжа һүрэмэ уһа уудаг байна. Иимэ уһан тала газарай уһанда орходоо, тон сэбэр

клеточнэ бодостой адлирхуу гэжэ эрдэмтэд тоолоно.

Үгэрсэ тиимэхэе бөөрын үбшэндэ тон туһатай болоно. Үгэрсин клетчатка холестерин бэе махабадһаа гаргадаг. Кали, кремний, серэ элбэг тула арһанай, үһэнэй, шүдэнэй шэнжэдэ һайн нүлөөтэй. Гэдэхэ дотор сэбэрлэхэдэ ехэ һайн. Мангарлаа һаа, үгэрсин шүүһе уужархихада мангар тарадаг.

АРБУЗ

Арбуз үни хада культурна ургамал болгогдонхой. Хуурай, дулаан уларилтай бүхы дэлхэйн районүүдта ургуулагдаһа, илангаяа сэлмэг наратай үдэрнүүдтэ тон дуратай юм. Манай ороной урда областьнуудта арбуз ехээр тариидаг. "Медовка", "Победитель", "Мелитопольский" гэжэ сортын арбуз түргэн эдээшэдэг, амтатай, тон томоор ургадаг юм.

Арбуз ехэнхидээ тэрэ зандаа хэрэглэгдэнэ. Тэрэнэй 89 процентнь уһан юм. Арбузда илангаяа фруктозо, сахарозо элбэг, пектинов бодос, белогууд, кальцит, калий, фосфор, түмэр, азотисто бодос, клетчатка, щелочной бодос, витаминууд, фолиева кислота, каратин бии. Арбузна үрэхэнь миндальна тоһо шахажа гаргадаг.

Зүгөөр арбузые тэрэ доронь эдихэдэ ехэл амтатай, унда харяадаг, халууржа байһан хүндэ эдюулээ һаа, температурань доошлодог. Бөөрээе үбдэхэн хүндэ тусгаар туһатай, хоёр хахад килограмм арбуз үдэр бүхэндэ үбшэн хүндэ эдюулхэдэ эдэгэдэг юм. Мүн циститтэй (суухаяа үбдэдэг), пиелонефрит үбшэнтэй хүн арбуз эдихэ ёһотой. Саахар, глюкозын бии һэн тула арбуз мүн эльгээе үбдэдэг хүндэ эдюулхэдэ болохо, пектин ехэ элбэг һэн тула гэдэхэ дотор сэбэрлэдэг. 1 килограмм арбузда 1 грамм түмэр байдаг (энэ тоң ехэ), тиимэхэе шуһа багатай бэлбэхэн эхэнэрнүүдтэ, бэе махабадта түмэрэй дуталдахада, мүн саахарна диабеттэше тон туһатай.

Арбузай хальһан мүн доторой хадхалада хэрэглэгдэнэ (колит).

Үшөө арбуз даһаадаг юм. Украина энэ талаар ехэ эддаршанхай. Гайхамшагта миргородско даһалһан арбуз тухай Н. В. Гоголь бэшэхэн байдаг. Энэ нэгэ рецепт.

Арбузай досоохи зөөлэн хубие багахан хуби болгон зүһэдэг. Баанха соо тэрэ зүһэмөө нэгэ нэгээр ябгалаад, дээрэхэнь чеснок хэршээдэ үбэнүүддэг, 1 литр уһанда 2 халбага даһа

хэдэг, 1 халбага үшөө нэмээд, дээрэхэнь баанһа дэбдэдэг. Иимэ бусалгаа, хүргэдэг, баанһа соо эюулхэт, 3-4 эдихэдэ болохо. Иимэ холодильник соо бүхэе

хадагалжа болоно.

АЛОЭ

Энэ мүнхэ ургамал Афр Энэдхэгэй хахад суглуулагдаг. Антильска олтироно алоээн үргэн плантаци таригдаһан юм. Манай орондоо Крымдэ таригдана, зүгэ ехэнхидээ гэртэ байдаг ургамал гээд сэгнэгдэдэг юм.

Олон зуун жэл эрдэмтэд энэ ургамал шэнжэе юм. Эдэб туршалаг халдана алоэгэй шүүһэндэ дабирхайлиг бодос, витамин фитонцидууд элбэг тодорюулагдаһан. Манай шүүһэн доторой халуундэ һэлхэнэй ябасада, шадан дээшлүүлхэдэ, эдэб микро хэхэдэ, хадхалада, эдэб аргаһада туһатай. Эдэ хомхой, эдэе шэнгэнэ болгодог.

Ород арадай бороо алоэгэй шэнэ наһашье шүүһэн тархья үбдэ шүрбэхэнэй балсан зангилаада (невралгия) Батуми городской завод эдэб микробууны хэдэг ферроалоз гэжэ эм олоор гаргажа эхиһа.

Ферроалоз шэнэ эльгээдэ угаа һайн гэдэхэ доторой үбшэнэ шуһанай гемоглобин эдээндэ ородог, тархил болно.

Зүгөөр эльгээе үбдэхэн умайһаа ехэ шуһанай гемморой, цистит (шээс суухын хадхала) болгодог алоэгэй эм болохогүй.

Гайхамшагта офтальмо академик В. А. Филатов ургамалһаа биогеннэ стимулятор гэжэ шэнэ эм бии болгоһон. Энэ эм нюдэнэй үбшэнэ хүндэ операцн хууһа хадхалагатаһан хүндэ тоһо Биогеннэ стимулятор бэе махабадта ехэ нүлөө Алоэн экстракт үбшэн хэрэглэгдэнэ.

Алоэ эхэ орондоо Афр Энэдхэгтэ 15 метр хүндэрөөр ургадаг. Тон ундага халуун уларил ургамал юм. Арад зон "столетник" гээд нэрлэдэг. Юундэб гэхэдэ, женьшень зуун жэл соо нэгэ сээсгэдэг. Семитска халдана аккадска хэлэндэ алоэ гээшье нэрлэдэг юм.

"Энциклопедия эдэ номһоо абтаба.

...ӨӨҺЭДӨӨ СУГЛУУЛАА

Октябриин 2-ой үдэр Улаан-Үдэ станцин локомотивна депогой спортын зал соо үндэр наһатай дунда шатар нааданда дуратайшуулай дунда мүрьсөөн үнгэргэгдэбэ. Энэ наадан Наһажаал урласхоорондын үдэртэ зорюулагдажа, олон шатаршадые суглуулаа. Ерэхэн шатаршад блиц байла. Эндэ Ю. Ф. Краевон бэрхээр наадажа, түрүү һуури эзэлэе. Удаадахи һууринуудта В. Хорганов, Николай Шитиков, Бато Мункоев гэгшээ гараба. Наһатайшуулай дундаһаа эрхимлэхэн шатаршадта мүнгэн шан барюулагдаба. Хабаадагшад мүнгэ суглуулжа, түрүүлжэ гараһан үетэн нүхэдөө урмашуулаа.

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительств

Redaction information including editor name Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ, address 670000, Ulaan-Ude, and contact details for the newspaper.

Redaction phone numbers: редакторай - 2-50-96, приёмный - 2-54-54, редакторай орлогшонорой - 2-68-08, 2-62-62, харюусалгата секретариин - 2-50-52, секретариатай - 2-60-91, нийтин-политическэ - 2-55-97 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социально-экономическа - 2-64-36 (даагшань), 2-63-86, 2-61-35, 2-67-81, соёлой, эрдэмэй блон хуругуулинуудай - (даагшань), 2-57-63, олонийтын хүдэлмэрийн ба мэдээсэлэй - 2-54-93, (даагшань), 2-34-05, 2-69-58; оршуулгын - 2-67-81; корректорнүүдэй - 2-33-61, компьютерна түбэй - 2-66-76; корреспондентнүүд: Агинскда - 3-42-19; Закаменскда - 30-61, Баргажанда - 91-6-40. "Бурятия" хэлбэлэй телефонууд: директор - 2-49-94, бухгалтери - 2-23-67, вахта - 2-67-95, 2-67-05.